

SADRAZAM DAMAT FERİT PAŞA'NIN IV. HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE KUVÂ-YI MİLLİYE İLERİ GELENLERİ HAKKINDA VERİLEN İDAM KARARLARI

Osman AKANDERE*

ÖZET

Damat Ferit Paşa önceki dönemlerinde olduğu gibi IV. Sadaretinde de Kuvâ-yı Milliyecilerin tenkil edilmesi yönünde çalışmalar yürütmüştür. Öncesinde “İttihatçılık”, “Bolşeviklik”, “Yalancı Milliyetçilik”le itham ettiği Kuvâ-yı Milliyecileri, IV. Sadaretinde “Hükümetin Beyannamesi”, “Padişahın Hatt-ı Hümayunu” ve Şeyhülislam Dürrizâde Abdullah Efendi’ye çıkartmış olduğu “Fetvâ-yı Şerife” aracılığıyla etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Özellikle Dürrizâde’nin çıkardığı Fetvâ-yı Şerife aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; “dinsizlik”, “devlete ve millete düşmanlık”la suçlanmış, nihayetinde de öldürülmelerinin “farz” olduğu Anadolu insanına duyurulmuştur. Böylelikle halkın dinî duyguları siyasî hesaplar uğruna kullanılmaya çalışılmıştır.

Damat Ferit Paşa bütün çabalarına rağmen üstesinden gelemediği Kuvâ-yı Milliyeye Hareketi’ni bu sefer hukukî yönden mahkûm etme yolunda çalışmalara girişmiştir. Öncelikle 1. Divân-ı Harbi Örfî’nin başına Nemrut Mustafa Paşa’yı getirmiş ve Kuvâ-yı Milliyeye Hareketi’nin lider kadrosu hakkında yargılama sürecini başlatmıştır. İlk olarak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları gıyaben yargılanmışlar ve “Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayunu” gereğince “idamlarına” karar verilmiştir. Ardından Fevzi Paşa, onun ardından da aralarında İsmet Bey, Rıza Nur ve Hamdullah Suphi gibi önemli simalarında bulunduğu 17 kişi yargılanmış ve “idama” mahkûm edilmişlerdir. Böylelikle Büyük Millet Meclisi’nin ilk İcra Vekilleri Heyeti üyeleri, başkanı Mustafa Kemal Paşa da dâhil olmak üzere 1. Divân-ı Harbi Örfî tarafından idama mahkûm edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının haricinde daha pek çok kişi Kuvâ-yı Milliyeye mensubiyetleri dolayısıyla Divân-ı Harbi Örfîce çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Nihayetinde de Damat Ferit Paşa’nın “idam kararı” verme girişimleri başarılı olamamış, amacına ulaşamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuvâ-yı Milliyeye Önderleri, Divân-ı Harbi Örfî, İdam, Mustafa Kemal, Damat Ferit Paşa Hükümeti.

ABSTRACT

Damat Ferit Pasa carried out various actions on his fourth vizierate to intimidate the Nationalist Forces as he did before. In his fourth vizierate, he tried to neutralize the Nationalist Forces that before he accused being the member of Union and Progress Party, Bolshevist and false nationalist, by “Government Declaration”, “ the Padişah’s Decision” and “the Fatwa” of Sheikh al-Islam Dürrizade Abdullah Efendi. Especially by the “Fatwa” of Dürrizade, Mustafa Kemal Pasa and his friends were accused of “irreligiousness” and “enmity to the state and people and finally, It is announced to Anatolia that their killing is the religious duty. In this way, the religious sense of the public is tried to be used for their political benefit.

Damat Ferit Pasa tried to convict the Nationalist Force Movement legally that he couldn’t cope with despite all his efforts. First of all, Nemrut Mustafa Pasa was assigned to the head of the 1st Marital Law Court and then the judicial process against the leading staff of the Nationalist Forces was stared. At first, Mustafa Kemal and his friends were judged by the name and they are sentenced to death according to the Civil Service Law. Afterwards, 17 people including Fevzi Pasa, İsmet Bey, Rıza Nur and Hamdullah Suphi were sentenced to death. In this way, Mustafa

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Kemal Paşa who was the chairman, and the members of the Cabinet of the Great National Assembly were sentenced to death by the 1st Marital Law Court. Many people beside Mustafa Kemal and his friends, were sentenced because of being the Member of the Nationalist Forces by the Marital Law Court. As a result, the attempt of giving “death sentences” were not succeeded or reached its goal.

Keywords: Leaders of the Nationalist Forces, Marital Law Court, Execution, Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa Government.

GİRİŞ

Damat Ferit Paşa, 4 üncü defa sadarete gelmesinden kısa bir süre sonra 8 Nisan’da İngiliz amirali De Robeck’le görüşmüştü. Bu görüşmede “*milli hareketi bastırmak programıyla*” başa geçtiğini belirten Damat Ferit Paşa, bu hareketin liderlerine karşı “*Padişahın manevi nüfuzundan başka silah kullanacağını*” açıklamıştı¹.

Damat Ferit’in ifade ettiği bu başka silahlar çok geçmeden 10-11 Nisan günleri arka arkaya ilan edilen Şeyhülislâm Dürrizâde Abdullah Efendi tarafından yayınlanan “*Fetvâ-yı Şerîfe*” ile “*Hükümet Beyannamesi*” idi. Aslında bunlardan önce bizzat Padişahın, Damat Ferit Paşa’yı sadarete tayin ettiği “*Hatt-ı Hümayun*” da; Anadolu’da milliyet namı altında yapılan karışıklıkların, ülkenin siyasi durumunu tehlikeye düşürdüğü, bunlara karşı şimdiye kadar alınan barış yollu tedbirlerin fayda etmediğinden bahsedilerek “*İğtişaat-ı vâkıanın malum olan mürettib ve müşevvikleri hakkında ahkâm-ı kanunienin icrası*” istenmiş ve aldatılarak bu harekete katılanlar hakkında genel af çıkartılacağı belirtilmişti².

Şeyhülislamın fetvasında ise; Kuvâ-yı Milliye hareketi ileri gelenleri “*hak tanımayan, cani, bağı, şaki ve aynı zamanda Saltanat ve Hilafet’i yıkmaya çalışanlar*” olarak suçlanmakta, bunların öldürülmelerinin ise dinen meşru ve farz olduğu belirtilmekteydi³.

Damat Ferit Paşa’nın yayınlattığı Hükümet Beyannamesi’nde ise; bir takım kişiler olarak nitelendirilen Kuvâ-yı Milliye ileri gelenlerinin “*yalnız hirs ve menfaat senkile teşkilât-ı Milliye unvanı altında*” fitne ve fesat hareketine giriştiklerinden bahsedilmekte ve yine bu isyanın elebaşlarının “*payitaht ile Anadolu arasındaki muhabere (haberleşme) ve muvaredeyi (ilişkisi)*” kesmeye çalışarak en büyük vatan hainliğini yaptıkları belirtiliyordu. Beynamede devamla, Kuvâ-yı Milliye ileri gelenleri; anayasayı ve devletin kanunlarını ayaklar altına alan, Allah’ın emirlerine ve İslâm hukukuna karşı gelen kişiler olarak suçlanıyorlardı. Beynamede bu kişiler yola gelmezlerse “*şer-i şerif ve kanun-ı münif (kurallar) mucibince ve Hatt-ı Hümayun ile tebliğ olunan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilafetpenahiyeye uygun olarak yok edileceklerdir*” denilmekteydi.

¹ Bilâl N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1975, Cilt: II, s. 26.

² Hatt-ı Hümayun için Bkz. **Takvim-i Vekâyi**, 2 Nisan 1336/1920, Nu: 3820; Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, Cilt: 4, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul-1982, s. 2051-2052. ; Konuyla ilgili yapılan ayrıntılı bir çalışma için bkz. Osman Akandere, “**11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi’de Kuvâ-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 24, Ankara-2003.

³ Şeyhülislam Dürrizade Abdullah’ın fetvası için Bkz. **Takvim-i Vekâyi**, 11 Nisan 1336/1920, Nu: 3824

Beyannamenin son kısmında ise, isyan harekâtının düzenleyicileri ve özendiricileri olarak ifade edilen Kuvâ-yı Milliye önderlerinin “*ıfşalat (kandırmalarına) ve tehdidatına (korkutmalarına)*” kapılarak ve yaptıklarının sonucunun tehlikeli olacağını düşünmeyerek onlara katılanlardan, bir hafta içerisinde pişmanlıklarını açıklayıp, padişaha bağlılıklarını gösterenlerin af edilecekleri açıklanmaktaydı.

Damat Ferit Paşa, beyannamesini isyan olarak nitelendirdiği Kuvâ-yı Milliye hareketinin “*düzenleyicileri ve özendiricilerinin*” (yani Kuvâ-yı Milliye ileri gelenlerinin) ve onlarla birlikte hareket etmekte ısrar edecek olan “*asilerin şer'an ve kanunen*” yok edileceği ve bunların en ağır ceza ile cezalandırılacaklarını ilan ederek bitiyordu⁴.

Yukarıda belirttiğimiz, “*Hatt-ı Hümayun*”, “*Fetvâ-yı Şerif*” ve “*Hükümet Beyannamesi*”nde yer alan ifadelerden; Padişah, Damat Ferit Paşa ve Hükümeti'nin Kuvâ-yı Milliye ileri gelenleri hakkında hukukî anlamda da bir şeyler yapacaklarının kesin işaretlerini vermektedir.

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin beyannamesinde belirtilen “*bir hafta içinde pişman olarak, padişaha bağlılıklarını gösterenlerin affedileceğine*” ilişkin sürenin bitmesinden sonra İstanbul gazetelerinde Kuvâ-yı Milliye ileri gelenlerinin “*Divan-ı Harbi Örfi'ye*” verildiklerine ilişkin haberler çıkmaya başlamıştı. Nitekim Alemdar gazetesi bu konuda “*Hükümetin beyannamesi ile belirlenen, Anadolu'daki isyanın tertip ve teşvikiçilerinden Mustafa Kemal ve hempaları, Divan-ı Harbi Örfi'ye tevdi edilmiştir*” haberini veriyordu⁵. Peyam-ı Sabah gazetesi ise “*Mustafa Kemal ve hempaları Divan-ı Harbi Örfi'ye verildi*” başlığıyla bu haberi duyuruyordu⁶.

Böylece Kuvâ-yı Milliye ileri gelenleri haklarında, İstanbul'da Divan-ı Harbi Örfi'de yargılama süreci başlamıştı.

A) MUSTAFA KEMAL PAŞA VE BAZI KUVÂ-YI MİLLİYE İLERİ GELENLERİ HAKKINDA VERİLEN İDAM KARARI

Mustafa Kemal Paşa ve bazı Kuvâ-yı Milliye ileri gelenlerinin yargılanmaları İstanbul'daki 1 Numaralı Divan-ı Harbi Örfi'ce (İdare-i Örfiye 1. Divan-ı Harbi) yapılmıştı⁷. Bu mahkeme, Mütareke döneminin başlarından beri tehcir ve taktik davalarına bakıyordu⁸. 10 Nisan 1920'de bu Divan-ı Harbi Örfi'nin başkanlığına Bursa eski valisi olan ve “*Kürt-Nemrut*” lakabıyla tanınan Mustafa

⁴Beyanname için Bkz. **Takvim-i Vekâyi**, 11 Nisan 1336/1920, Nu: 3824

⁵ **Alemdar**, 23 Nisan 1336/1920, Nu: 491-2791; Aynı mahiyette haberi Vakı'te de görüyoruz. Bkz. **Vakit**, 23 Nisan 1336/1920, Nu: 881.

⁶ **Peyam-ı Sabah**, 23 Nisan 1336/1920, Nu: 505/10395.

⁷ İstanbul'daki 1 Numaralı Divan-ı Harbi Örfi (İdare-i Örfiye 1. Divan-ı Harbi) hakkında yapılmış bir çalışma için Bkz. Metin Ayışığı, “**Bir Askeri Mahkeme: İstanbul Birinci Divan-ı Harbi Örfisi**” Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara-2000, s. 381-390.

⁸ İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harbi Örfi'de tehcir ve taktik suçlamalarıyla ilgili görülen davalar için Bkz. Tarkan Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul-1989, s. 556-565; Taner Akçam, **İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu (İttihat Terakki'den Kurtuluş Savaşı'na)**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul-1999; Taner Akçam, “**Divan-ı Harbi Örfi'lerin Kurulması-İstanbul Yargılamaları**”, Tarih ve Toplum, Sayı: 137, (Mayıs 1995), s. 47-52.

Paşa atanmıştı⁹. Mahkemenin üyelerini ise; erkânı harbiye mirivalarından Recep Paşa, II nolu Divân-ı Harb-i Örfi azasından süvari miralay Recep Bey, miralay Ferhat Bey ve kaymakam Fettah Bey'den oluşturmuştur¹⁰. Hükümet, 23 Nisan 1920 tarihinde kabul ettiği kararname ile “ülkenin içinde bulunduğu durum”u bahane ederek Divân-ı Harb-i Örfilere olağanüstü yetkiler vermiştir. Bu yeni düzenlemeye göre mahkeme; önceden baktığı tehcir ve benzeri davalara ilaveten ülkenin asayişini bozup, iç ve dış emniyetini ihlal edenleri yargılamakla da yetkili kılınmıştır¹¹. Nitekim devletin kurumları da bozulan asayişin düzelmesinin, ancak Kuvâ-yı Milliyecilerin yargılanıp tenkili ile mümkün olacağını düşünmektedirler. Mesela İstanbul Emniyet Genel Müdüriyeti'nden Adliye Nezareti'ne gönderilen 22 Mayıs 1920 tarihli bir yazıda; “*Millî Blok, Millî Kongre, Millî Birlik, Millî Harekât, Kuvâ-yı Millîye adı altında olarak Osmanlı Devleti tebaasını ve memleket halkını Padişah ve Hükümet aleyhine silahlı olarak isyan ettirip bi'l-vasıta bütün Anadolu'da insan öldürme, mal yağmalama ve tarife sığmaz çeşitli cinayetler işlemek suretiyle aslında halifelik makamının ve bütün İslam aleminin razı olmamasına ve karşı çıkmasına rağmen devleti içine sürükledikleri Umûmî Harp'te uğranılan feci yenilgi neticesi olmak üzere hükümetin, yükümlü tutulduğu ve siyasî hayatını mahveden barış şartlarını galip devletler nezdinde def'ine veya hiç olmasa mümkün olduğu kadar hafifletilmesine bütün siyasî mesaisini harcamaya mecbur bulunduğu en mühim dakikalarda olsun zulüm kılıçlarının artıkları bulunan milletten utanmaları ve yaptıklarına pişman olmaları din ve insanlık icabı iken tam tersine Umûmî Harp esnasında işledikleri ve işlettikleri cinayetlere ara vermeksizin isyanlarını gündün güne hızlandırmak suretiyle iç emniyeti karmakarışık ve bütün doğunun siyasî ve insanî hayatına suikast eden adları ilişik listede yazılı kimseler, balen cinayet ortakları bulunan isyan ve fesat erbabı ile faaliyet ve haberleşmede buldukları sabit olduğundan bozulan sükûn ve asayişin geri gelmesinin ve devamının sağlanması bu kişilerin bir dakika evvel yargılanıp kanunî cezalarının icrasına bağlı bulunduğu”¹² belirtilmekte ve “ülkenin içinde bulunduğu asayiş sorununu çözmek” için Mahkeme'nin derhal harekete geçmesi beklenmektedir.*

Kuvâ-yı Milliye mensuplarını yok etmeyi planlayan, bu amaca ulaşmak noktasında yapısında da değişikliklere tabi tutulan ve Nemrut Mustafa Paşa Divanı lakabıyla şöhret kazanan bu Divan-ı Harbi Örfi, Kuvâ-yı Milliye'yi destekledikleri için İstanbul'da “teğmenden generallere, memurdan, emniyet amirine

⁹ Nemrut Mustafa Paşa'nın atanmasıyla ilgili İrade-i Seniye için Bkz. **Takvim-i Vekâyi**, 10 Nisan 1336/1920, No: 3829.

Tevfik Paşa'nın son sadareti döneminde, 14 Kasım 1920'de İstanbul Bir Numaralı divan-ı harbi eski başkanı “*Nemrut*” lakaplı Mustafa Paşa ve üç arkadaşını tevkif etmiş ve 1 Şubat 1921 tarihinde Yüksek Askeri Mahkeme tarafından t ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Ancak Padişah Vahideddin tarafından 7 Şubat 1921 tarihli bir irade ile Nemrut Mustafa Paşa affedilmiştir. Ayışığı, “**İstanbul Birinci Divan-ı Harbi Örfisi**” s. 388.

¹⁰ Ferudun Ata, **İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2005, s. 256-257.

¹¹ Ata, *Tehcir Yargılamaları*, s. 258.

¹² Midhat Sertoğlu, “**Millî Mücadele'ye Yardım Ettikleri İçin Cezalandırılmak İstenenlere Dair Yayınlanmamış Belgeler**”, Hayat Tarih Mecmuası, Yıl: 14, Sayı: 2, Şubat-1978, s. 47; Ayrıca Kuvâ-yı Milliyeci oldukları için ve Milli Mücadele'ye yardım ettikleri için cezalandırılmak istenen 88 kişinin isimleri için, Bkz. **Aynı Yer**, s. 48-49.

kadar" birçok devlet adamını yargılamış ve yine Kuvâ-yı Milliye yanlısı yüzlerce subayı gıyaplarında idama mahkûm etmiştir¹³.

Zaten haklarında Meclis-i Vükela'ca, Harbiye, Dâhiliye ve Hariciye nezaretlerine verilen emirler gereğince tutuklama kararı bulunan, yakalandıkları anda hemen İstanbul'a gönderilmeleri istenen¹⁴ Mustafa Kemal Paşa ve Kuvâ-yı Milliye ileri gelenlerinin yargılamalarına 24 Nisan'da başlanmıştır. Nemrut Mustafa Paşa Divanı tarafından gıyaplarında sürdürülen davanın görüşmeleri 11 Mayıs'ta tamamlanmış ve karar açıklanmıştır. Nitekim 13 Mayıs tarihli Peyam-ı Sabah gazetesi "*Divan-ı Harbi Örfi Riyasetinden*" başlıklı haberiyle Kuvâ-yı Milliyeciler hakkında açılan davanın sonuçlandırıldığını belirtmiş¹⁵ ve "*İdam Kararı-Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının İdamı*" başlığıyla da mahkemenin verdiği hüküm mazbatasının yani karar tutanağının tamamını vermiştir¹⁶.

İstanbul 1 Numaralı Divan-ı Harbi Örfi'nin Kuvâ-yı Milliye ileri gelenleri hakkında açmış olduğu ve idam kararı vererek sonuçlandığı bu ilk davada yargılananlar şu isimlerden oluşuyordu: Mustafa Kemal Paşa (Üçüncü Orduyu Hümayun Müfettişliği'nden azledilmiş ve askerlik görevinden çıkartılmış), Kara Vasıf Bey (Yirmi Yedinci Fırka Kumandanı ve Miralaylıktan emekli), Ali Fuat Paşa (Yirminci Kolordu'nun Eski Kumandanı ve Mirliva), Midillili Alfred Rüstem Bey (Eski Washington Sefiri ve Eski Ankara Mebusu), Dr. Adnan Bey (Eski Sıhhiye Müdürü), Halide Edip Hanım (Eski Darülfünun Garp Edebiyatı Muallimesi)¹⁷.

Altı kişiden oluşan bu ilk idam kararında ilk dikkati çeken isim elbette ki Millî Mücadele hareketinin lideri ve bu kararın verildiği tarihte Büyük Millet Meclisi Reisi¹⁸ ve aynı zamanda İlk İcra Vekilleri Heyeti Reisliği¹⁹ görevini de

¹³ Ayışığı, "*İstanbul Birinci Divan-ı Harbi Örfisi*" s. 386.

¹⁴ **BOA, MV**, 216/95; Alemdar gazetesindeki bir yazıda da; Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin hareketine destek veren Demirci Mehmet Efe ve Hacı Şükrü Bey'in ve ayrıca bu harekete destek veren kim olursa olsun herkesin yakalanarak Divân-ı Harbe sevkinin Dahiliye Nezareti'nce Vilayetlerden istendiği hakkında bilgi verilmektedir. Bkz. **Alemdar**, 31 Temmuz 1335/1919, Nu: 127-1527.

¹⁵ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507-2816.

¹⁶ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; Alemdar bu haberi "*Mustafa Kemal ve Hempalarının İdam Kararı*" başlığıyla okuyucularına duyurmuştur. Bkz. **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507-2816.

¹⁷ Bu isimlerin yer aldığı İrade-i Seniyye için Bkz. **Takvim-i Vekâyi**, 27 Mayıs 1336/1920, Nu: 3864; **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara-1982s. 83, Belge No: 87.; Ayrıca konuyla ilgili Sadaret azam Mektûbi Kaleminden Harbiye Nezareti'ne konuyla ilgili yazılan yazı için bkz. **BOA, BEO**, Umumi No: 347564.

¹⁸ Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin 24 Nisan 1336/1920 günü yapmış olduğu beşinci oturumda Büyük Millet Meclisi Başkanlığına aday gösterilmiş ve yapılan oylama sonucu, beşinci oturumda bulunan 120 mebusun 110'unun oyunu alarak Meclis Başkanlığına seçilmişti. Bu seçimle ilgili olarak Bkz. **TBMM ZC**, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt: 1, 3. Basılış, TBMM Matbaası, Ankara-1959, s. 38.

¹⁹ Büyük Millet Meclisine Ankara Mebusu olarak katılan Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan'da "*teşkilâtı Hükümet hakkında*" bir teklif sunmuştu. Bu teklifin 4 üncü maddesinde "*Türkiye Büyük Millet Meclisi teşriî ve icrai salâhiyetleri câmidir Meclisten tefrik ve tevkiil edilecek bir heyet umuru Hükümeti*

üstlenmiş olan Mustafa Kemal Paşa'dır²⁰. Yine aynı "*idam kararı*"nda idama mahkûm edilmiş olan Adnan Bey de (Adivar) Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletine (Sağlık Bakanı) atanmış bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının işgallere karşı bir direniş hareketi oluşturmaları ve işgalci kuvvetlerle mücadeleye girişmeleri Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından bir isyan olarak algılanmış, nihayetinde de "*isyancılar*" Divân-ı Harbi Örfî'ye sevk edilmişlerdir. Divân-ı Harbi Örfî'de gıyaplarında görülen dava da Nemrut Mustafa Paşa heyeti tarafından idam cezasına çarptırılmışlardır. Nemrut Mustafa Paşa ve heyetine göre; Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Osmanlı Devleti'nin varlığına ve birliğine karşı isyan etmiş ve en ağır şekilde cezalandırılmaları gereken kişilerdir. Nitekim açıklanan idam kararı; "*Kuva-yı Millîye umvânı tahtında çıkardıkları fitne ve fesaden ve Kanunî Esasî hilâfında abaliden cebren para toplamak ve asker almakta ve hilâfına hareket edenlere işkence ve cefaya cüret gibi fesayih irtikâp etmek suretiyle emniyet-i dâhiliyeyi iblâl eyleyenlerin mürettip ve müşevviklerinden*"²¹ olmakla suçlamakta ve bu cümlelerle başlamaktadır. Açıklanan ve gazetelerde de yayınlanan bu idam kararında, idam cezasına çarptırılan bu altı kişi hakkında tahkikat yapıldığı belirtilmekte ve yapılan tahkikat neticesinde de; isyankâr, devletin varlığı ile ilgili sorunları olan kişilerle birlik ve beraberlik içerisinde olduklarının görüldüğü ifade edilmiştir. Yine isyancılarla birlik olmaları hasebiyle, "*teba-ı sadıka-ı şabaneden*" olan masum ve saf Anadolu halkını kandırdıkları da bu idam kararında Mustafa Kemal ve arkadaşlarına yöneltilen suçlamalardan bir kısmıdır. Divân-ı Harbi Örfî tarafından açıklanan idam kararının gerekçesine göre Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; senelerden beri eşkıyalıkla meşgul olan şahıslarla birlik içerisinde olmak, I. Dünya Savaşı zamanında birçok fecaat işleyen, tehcirle birlikte de Müslüman ve gayr-ı müslim pek çok Osmanlı tebaasını yok edip "*emvâl-i menkulê*" ile "*gayr-i menkulleri*"ni gasp eden ve Osmanlı Devleti'ni dünya nazarında küçük düşüren İttihat ve Terakki ile ittifak etmek, Kanun-ı Esasi aleyhine hareket etmek, halkı zorla silah altına almak, halktan zorla vergi toplamak, kendilerine karşı gelenlere akla gelmeyecek işkenceler uygulamak ve mallarını gasp etmek, birçok kasaba yakıp yıkmak ve masum halkını da katletmekle suçlanmaktadırlar. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapan Osmanlı Devleti yetkililerinin yani sivil ve askerî memurların da görev yapmalarına engel olunduğu, onların görev mahallerinde

rüyet eder. Meclis Reisi be heyetin de reisidir." denilmektedir. **TBMM ZC**, Cilt: 1, 24. 4 1336/1920, İ: 2, C: 3, s. 32.

²⁰ 2 Mayıs 1920'de Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin seçilmesine dair 3 Numaralı kanunu kabul ederek ilk İcra Vekillerini seçip Hükümeti kesin olarak kurduktan sonra Mustafa Kemal, Büyük Millet meclisi sıfatıyla İcra Vekilleri heyeti toplantılarına da başkanlık etmeye başladı. 20 Ocak 1921 tarihinde teşkilatı esasîye Kanunu ile İcra vekilleri heyeti reisliği makamı ihdas edilip Fevzi Paşa bu göreve seçilinceye kadar İcra vekilleri heyeti reisliğini bizzat yaptı. 5 Mayıs 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk kabinesi Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplandı. Bkz. İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1887-1920)**, 2. Baskı, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara-1998, s. 44.

²¹ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507-2816.

terke mecbur edildikleri belirtilmektedir. Görevlerinden terke mecbur edilen memurların yerlerine de kendi yakınlarından kişileri memur ettikleri dile getirilmektedir. Ziraat Bankaları, postaneler, belediyeler ve mal sandıkları ile eytam sandıklarında pek çok külliyetli miktarları gasp ettikleri ve böylelikle kendi iktidarlarını sağlamaya çalıştıkları iddia edilmektedir. “*Fesatamiz*” ve “*fitneengiz*” nutuklar irat etmek, beyannameler neşretmek, Devlet’in asayişini bozmak ve “*Hilafet*”, “*Saltanat*” ve “*Memâlik-i Osmaniye*”nin muhaberatını kesmekle suçlanan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları nihayetinde de asker ve halkı Hükümet aleyhine isyana teşvik etmekle suçlanmaktadırlar. Halkı isyana teşvik etmekle “*hükümetin gayet mühim ve nazik olan vaziyet-i siyasiyesini ihlâlâle cüret ettikleri*”nin açıkça görüldüğünden bahsedilmektedir. Hükümet’in itilaf Devletleri nazarında zor durumda bırakıldığında bahsedilmekte “*ülkenin içinde bulunduğu*” durumdan dem vurulmakta ve nihayet ülkenin kötü gidişatının tek müsebbibi olarak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları gösterilmektedir²².

Açıklanan idam kararında Ali Fuat Paşa'nın Kuvâ-yı Milliye'nin kumandanı olduğundan bahsedilmekte ve “*Fuat Paşa'nın bizzat kurve-i müselleb-ı bağıyenin kumandanlığında bulunmuş olduğu şahadat-ı mevcudeden ve kendilerinin neşretmiş oldukları beyanname-i vesair evrak-ı matbua münderecatından*” anlaşıldığı dile getirilmektedir²³.

Nihayetinde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 45. Maddesinin 1. Fıkrası, 55. Maddesinin 4. Fıkrası ve 56. Maddesi mucibince idam cezasına çarptırılmışlardır²⁴. Gıyabî olarak yargılanan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının mallarının da haczedilmesine “*gyaben ve müttefikân karar veril*”miştir²⁵.

Millî Mücadele Hareketi'nin önderi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında Nemrut Mustafa Paşa Divanı'nca verilen bu idam kararı Sadrazam ve Harbiye Nazırı Vekili olan Damat Ferit Paşa tarafından 16 Mayıs'ta Padişah'a sunulmuş²⁶ ve nihayet 24 Mayıs 1920 tarihinde Padişah tarafından onaylanmak²⁷

²² **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507–2816.

²³ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507–2816.

²⁴ **Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayunu**'nun ilgili maddeleri şöyledir: **45. Maddenin 1. Fıkrası**: Eşhas-ı müteaddide bir cinayet veya cünhayı müttehiden ika eder veyahut e'fal-i müteaddideden mürekkep olan bir cinayet veya cünhada bir takım eşhasdan her biri cürmün husulü maksadıyla e'fal-i mezbûreden birini veya birkaçını icra eylerse eşhas-ı mezkûreye hemfil denilir ve cümlesi fail-i müstakil gibi mücazat olunur. **55. Maddesinin 4. Fıkrası**: Her kim bizzat veya bilvasıta teba-i Devlet-i Aliyye ve sekene-i memâlik-i mahruseyi Zâtü Hazret-i Padişahî veyahut Hükümet-i Osmaniye aleyhine müsellehan isyan ettirmek üzere tahrik edip de maksadı olan kaziyeye isyan ile fiile çıkar ise idam olunur. **56. Maddesi**: Her kim memalik-i Mahruse ahalisini yekdiğeri aleyhine silahlandırarak çıkanlarla tahrip ve izaba yahut mahallerde gasb ve garât ve tahrib-i memleket ve katl-i nüfus e'falini ikaa mütecasir olup da kaziyeye-i fesat tamamıyla fiile çıkar veyahut madde-i fesadın icrasına başlanmış olur ise ol kimse kezalik idam olunur. Bkz. **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507–2816.

²⁵ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 525/10955; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nu: 507–2816.

²⁶ **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri**, Belge No: 85, s. 195.

²⁷ **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri**, Belge No: 87, s. 197; **BOA, BEO**, Umumi No: 347564.

suretiyle yürürlüğe girmiştir. 24 Mayıs'ta onaylanan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkındaki idam kararına ilişkin “*İrade-i Seniyye*” 27 Mayıs'ta Takvim-i Vekâyi'de yayınlanmıştır²⁸.

B) FEVZİ PAŞA (ÇAKMAK) HAKKINDAKİ VERİLEN İDAM KARARI

Mustafa Fevzi (Çakmak) Paşa²⁹, Millî Mücadele Hareketi'ne sonradan katılmasına rağmen başından itibaren Millî Mücadele'nin gerekliliğine inanan ve bu konuda Mustafa Kemal Paşa ile hem fikir bir kişiliktir. 24 Aralık 1918 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genelkurmay Başkanı) olan Fevzi Paşa, İzmir'in işgal edileceği haberlerinin geldiği bir ortamda her türlü işgal hareketine “*ateşle karşı koymak lâzım geldiğini*” beyan etmiştir³⁰. İşgallere millî mukavemetle karşılık verilmesi gerektiği inancında olan Fevzi Paşa, İtilaf Devletlerinin baskıları neticesinde Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından 14 Mayıs 1919'da görevinden alınmıştır³¹. Daha sonra Fevzi Paşa 1. Ordu Kıtaaatı Müfettişliği görevine tayin edilmiştir³². Mustafa Kemal Paşa 15 Mayıs 1919'da vedalaşmak amacıyla Fevzi Paşa'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında alınan kararlara göre; üç ordu müfettişliğinin teşkil edilmesi, silahların teslim edilmemesi, Anadolu'da millî bir iradenin vücuda getirilmesi ve Kuvâ-yı Milliye'nin vücuda getirilmesi neticesinde işgallere karşı mukabil taarruza geçilmesi kararlaştırılmıştır³³. Nihayetinde Fevzi Paşa 3 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nazırlığı'na atanmıştır³⁴. Fevzi Paşa Harbiye Nazırı olur olmaz

²⁸ **Takvim-i Vekâyi**, 27 Mayıs 1336/1920, Nu: 3824; **Vakit**, 28 Mayıs 1336/1920, Nu: 901; Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında verilen idam kararının Mustafa Kemal Paşa tarafından nasıl karşılandığının anlaşılması açısından Halide Edip Hanım'ın hatıratına bakmak faydalı olacaktır: “*Büyük odaya gittiğimde Mustafa Kemal Paşa ile Dr. Adnan el ele yazıhanenin yanında oturuyorlar, Albay İsmet de yazıhaneye dayanmış, ayakta duruyordu. Dr. Adnan'a bu yeni şerefi nasıl karşıladığını sorduğum zaman, Mustafa Kemal Paşa Adnan'a dönerek: “Bizî mahkum edenlerin hiçbir siyasî değeri yok. İdama mahkum olmak boşuma gitmedi. Sen ne düşünüyorsun?” diye sordu. Adnan da: “Benim de boşuma gitmedi” dedi. Ben tekrar: “Bu karar şöhretimizi artıracaktır.” Dedim. Albay İsmet dedi ki: “Tersine, onların memlekette siyasî kıymeti vardır. İstanbul ve İzmir gibi illerde bize karşı sevgi artarsa da, henüz kararlarını vermemiş olan halk arasında kötü etki yapar. Özellikle ihtilal balinde olan yerlerde Padişahın ve İngilizlerin “teveccühünü” kazanmak isteyenler hücumu geçeceklerdir. Biz İstanbul gazetelerinin bu günlerde Anadolu'ya girmesine engel olmalıyız.”* Bkz. Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, 11. Basım, Atlas Kitabevi, İstanbul-1994, s. 115.

²⁹ Fevzi Paşa'nın askerî ve siyasî faaliyetleri hakkında geniş bilgi için, Bkz. Hayrullah Gök, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara-1997, s. 1-84.

³⁰ Gök, **Fevzi Çakmak**, s. 25-26.

³¹ Gök, **Fevzi Çakmak**, s. 28.

³² Gök, **Fevzi Çakmak**, s. 28.

³³ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, Cilt: 1, İstanbul 1991, s. 232-233(37 No'lu dipnot);Gök, **Fevzi Çakmak**, s. 28.

³⁴ Gök, **Fevzi Çakmak**, s. 31; Fevzi Paşa'nın Harbiye Nazırlığı'na atanması Mustafa Kemal Paşa tarafından da olumlu karşılanmıştır. Nitekim 7 Şubat 1920'de Rauf Bey'e gönderdiği bir şifre telgrafta; “*..bizce Cemal Paşa'nın ayrılması bir sorun değildir. En çok Fevzi Paşa ile çalışabiliriz kanısındayız..*” demiştir. Bkz. Atatürk, **Nutuk**, Cilt: III, (1919-1927)Belgeler, Yay. Haz. İsmet Gönülal, Ankara-1984, s. 187.

Anadolu'nun ihtiyaç duyduğu silah ve cephanenin gizli yollarla gönderilmesi işinde büyük gayretler sarf etmiştir. İstanbul'un işgal edilmesi ve Salih Paşa Hükümeti'nin de 2 Nisan 1920'de istifa etmesi sonucu açığa alınan Harbiye Nazırı Fevzi Paşa “*artık yapacak işinin kalmadığı*” inancıyla Anadolu'ya geçmiş, daha kendisi Ankara'ya vasil olmadan Büyük Millet Meclisi azalığına seçilmiştir³⁵. Fevzi Paşa, 2 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyeti içerisinde Müdafaa-i Milliye Vekilliği'ne (Millî Savunma Bakanı) seçilmiştir³⁶.

Fevzi Paşa'nın Harbiye Nazırlığı'ndan alındıktan sonra Anadolu'ya geçmesi ve ilk İcra Vekilleri Heyeti içerisinde Müdafaa-i Milliye Vekili sıfatıyla yerini alması Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından tepki ile karşılanmıştır. Nihayetinde Fevzi Paşa, 1. Divân-ı Harbi Örfî'ye verilmiş ve gıyabından yargılanmıştır. Gıyabında yürütülen dava 24 Mayıs 1920'de sonuçlanmış ve 1. Divân-ı Harbi Örfî tarafından açıklanmıştır³⁷. Divân-ı Harbi Örfî tarafından açıklanan karara göre Fevzi Paşa; “*Kuvâ-yı Milliye namı altına çıkarılan fitne ve fesadın müretteplerine iltibak etmek*” için İstanbul'dan firar etmek, 27 Nisan'da Ankara'ya ulaşması ile birlikte “*abaliyi hükümet-i meşrua-i Osmaniye aleyhine müsellab-ı isyana teşvik ve gayrete mücaheret eden gürub-u eşkiyaya iltibak ve bügat-ı merkeûme tarafından teşkil edilmiş ve Büyük Millet Meclisi namı verilmiş olan Meclise dâbil ol*”mak ve İstanbul'un işgali hakkında fesad-amîz bir nutuk irat etmek³⁸ ve ayrıca Müdafaa-i Milliye Vekilliği namı ile Harbiye Nazırlığı'na soyunmakla suçlanmaktadır³⁹. İdam kararında Fevzi Paşa ve Kuvâ-yı Milliye Hareketi, memleketin içerisinde karışıklık çıkarmak suretiyle “*devletin vazîyyet-i siyasiye ve i'tibar-ı maliyesinin bir kat daha haleldar olmasına sebebiyet ver*”enler olarak dile getirilmektedir. Ayrıca bu idam kararında; Fevzi Paşa nankörlükle suçlanmaktadır: Fevzi Paşa'nın az bir zaman içinde Feriklik (Orgenerallik) rütbesine kadar ulaştığından, Osmanlı Devleti'nin nimetleriyle donanıp Harbiye Nazırlığı'na kadar yükseldiğinden bahsedilmekte ve bu durumun nankörlükten başkaca bir şey olamayacağı vurgulanmaktadır. Kararda Fevzi Paşa'nın Hilafet ve Saltanat'a açıkça karşı koyduğu ve mücadeleye giriştiği, “*bağî*”lere ise sadakatle bağlı olduğundan dem vurulmakta, Fevzi Paşa'nın bu durumunun Dersaadet'te bulunup Harbiye Nazırı olduğu sıralarda dahi vaki olduğu, “*bağî*” olarak dillendirilen Mustafa Kemal ve arkadaşları yani Kuvâ-yı Milliye ile “*teşriki mesai*” içinde bulunduğu dile getirilmektedir⁴⁰.

³⁵ Gök, **Fevzi Çakmak**, s. 32-39.

³⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1336/1920, Nu: 27.

³⁷ **Alemdar**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 520-2830; **Vakit**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 899; **İkdam**, 27 Mayıs 1336/1920, Nu: 8364.

³⁸ Fevzi Paşa'nın Divân-ı Harbi Örfî tarafından idam kararında belirtilen dolayısıyla da idam cezasına çarptırılmasında etkili olan Meclis'te yapmış olduğu konuşma metni için, Bkz. , Bkz. **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 326-327.

³⁹ **Alemdar**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 520-2830; **Vakit**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 899; **İkdam**, 27 Mayıs 1336/1920, Nu: 8364.

⁴⁰ **Alemdar**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 520-2830; **Vakit**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 899; **İkdam**, 27 Mayıs 1336/1920, Nu: 8364.

Yukarıda anlatılan suçlardan hükümlü olan Fevzi Paşa'nın, suçlarının "ağırhâg" dolayısıyla Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 45. Maddesi'nin 1. Fıkrası, 55. Maddesi'nin 4. Fıkrası ve 56. Maddesi mucibince askerlik mesleğinden çıkartılmasına, haiz olduğu bütün nişan ve madalyalarının alınmasına, firarda bulunması hasebiyle "emvalinin haczettirilmesi"ne ve idamına karar verilmiştir⁴¹.

Fevzi Paşa hakkında 1. Divân-ı Harbi Örfi tarafından 24 Mayıs'ta verilen yukarıdaki karar 27 Mayıs 1920'de Padişah Sultan Vahdettin tarafından çıkarılan bir "İrade-i Seniyye" ile onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir⁴². Bu "İrade-i Seniyye" sureti 30 Mayıs'ta Takvim-i Vekâyi'de yayınlanmıştır⁴³.

C) 1. DİVÂN-I HARBİ ÖRFİ RİYASETİNCE YARGILANAN KUVÂ-YI MİLLİYE'NİN ÖNDE GELEN SİMALARI (17 KİŞİLİK LİSTE)

Millî Mücadele Hareketi'nin gün geçtikçe gelişmesi ve Anadolu'da muktedir bir iktidar vücuda getirmesi, Damat Ferit Paşa ve Hükümeti'ni çileden çıkartmış, Kuvâ-yı Milliyecilerin Divân-ı Harbi Örfi'ler vasıtasıyla idam dahil birçok cezalara çarptırılma sürecini de hızlandırmıştır. 1. Divân-ı Harbi Örfi Riyaseti 30 Mayıs 1920'de muhakemeleri görülmek üzere 17 kişilik Kuvâ-yı Millîye Hareketi'nin önde gelen simalarını mahkemeye çağırmıştır. Mahkemeye çağrılan bu 17 kişilik liste şu isimlerden oluşmaktadır: 12. Kolordu Kumandanı İzmirli Fahreddin Bey bin İsmail, 3. Kolordu Kumandanı Asitaneli Hüseyin Selahaddin Bey bin Vehbi, 2. Kolordu Kumandanı Priştineli Cafer Tayyar Bey bin Emin, 14. Kolordu Kumandanı Mirliva Yozgatlı Yusuf İzzet Paşa bin İbrahim, Harbiye Nezâret-i Celilesi Esbak Müsteşarı Miralay İsmet, Yozgad Mebus-u Sabıkı İsmail Fazıl Paşa, Erzurum Mebus-u Sabıkı Celaleddin Arif Bey, Esbak Mebuslardan Hamdullah Subhi Bey⁴⁴, Karacabey Müftü-i Sabıkı Mustafa Fehmi Efendi, Esbak Mebuslardan Cami Bey, Esbak Mebuslardan Bekir Sami Bey, Hakkı Behiç Bey, Sinop Mebus-u Sabıkı Rıza Nur Bey⁴⁵, Kastamonu Mebus-u Sabıkı ve Adliye Müsteşar-ı Esbakı Yusuf Kemal Bey,

⁴¹ **Alemdar**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 520–2830; **Vakit**, 26 Mayıs 1336/1920, Nu: 899; **İkdam**, 27 Mayıs 1336/1920, Nu: 8364.

⁴² **Takvim-i Vekâyi**, 30 Mayıs 1336/1920, Nu: 3866; **Vakit**, 31 Mayıs 1336/1920, Nu: 903.

⁴³ **Takvim-i Vekâyi**, 30 Mayıs 1336/1920, Nu: 3866.

⁴⁴ Hamdullah Suphi Bey hakkında tafsilat için, Bkz. Enver Behnan Şapolyo, "Millî Mücadele'de Hamdullah Suphi", Türk Kültürü, (Hamdullah Suphi Tanrıöver Özel Sayısı), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Sayı 45, Temmuz-1966, 799-801.

⁴⁵ Rıza Nur Bey, o dönemi hatıratında şöyle anlatmaktadır: "Biz Hükümeti teşkil edince Padişah ve İngilizler her ne yapabileceklerse yapmağa teşebbüs ettiler. Salih Paşa'yı atıp Ferit Paşa'yı Sadrazam yaptılar. Ferit Paşa Şeyhülislam Dürrişâde'nin imzasıyla bir fetva neşrederek bunda bizî yani Heyet-i Vekile azasını huruc alessultan töhmetiyle itham edip, idamımıza karar verdiler. Hasılı idam cezasını yedik." İdam cezasının kendisi ve arkadaşları nezdinde bir tesir yapmadığını da şu cümlelerle izah etmektedir: "Şunu söylüyeyim ki, bana da bu yediğim idam cezası kuru sıkı bir tesir yaptı. Baktım idama mahkum olan arkadaşlar da hiç müteessir görünmediler. Zaten ele geçerse bu idam cezasız da idam edileceğimiz muhakkak idi. Bunu da biliyorduk." Bkz. Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, Cilt: III, Altındağ Yayınevi, İstanbul-1967, s. 637.

Eskişehir Mutasarrıf-ı Esbakı Fatin Bey⁴⁶, Ankara Müftü-i Sabıkı Mehmet Rifat Efendi⁴⁷ ve Bursa'da Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Bey⁴⁸.

Tabii olarak bu 17 kişi 1. Divân-ı Harbi Örfi Riyaseti'nin bu ilanını dikkate almamış ve mahkemede hazır bulunmamıştır. Gıyaben yapılan muhakemenin 6 Haziran 1920'de sonuçlanması ile bu 17 kişiden müteşekkil vatansever Kuvâ-yı Milliyeciler hakkında idam kararı alınmıştır⁴⁹. Alınan bu idam kararında 11 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, 24. Mayıs'ta da Fevzi Paşa ile ilgili verilen kararlara dikkat çekilmiş ve bu 17 kişilik grubunda Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve arkadaşları ile işbirliği içerisinde oldukları dolayısıyla da Kuvâ-yı Milliye'nin elebaşı oldukları vurgulanmıştır. İdam kararında; bu 17 kişi meşrutiyetten beri birçok facianın sorumlusu olarak gösterilmektedir. Memleketin zor dönemlerinde “*sıkıyı gör*” düklerinde yabancı ülkelere firar eden ya da bir yerlere gizlenen, zemin ve zaman müsait olunca da ortaya çıkıp memleketi karıştırmayı kendilerine bir görev olarak kabul eden kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu 17 kişi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yârân ve müntesibi

⁴⁶ Eskişehir Mutasarrıfı Fatin Bey'in 20.3.1920 tarihinde Kastamonu valiliğine çektiği açık telgraf kendisi hakkında verilen idam kararında etkili olmuş olabilir. Fatin Bey'in Kastamonu Valiliği'ne çektiği telgraf şöyledir: “*İstanbul'un başta İngilizler olduğu halde düveli itilafıye tarafından işgali 6 milletvekilerinden birçoğunun caniyane bir suretle tevkifleri ve bir takım vesaiti hainane ile İslam hanelerinin tabarrisi velhasıl İslamlar hakkında bir medeniyet maskesi ile düveli mezkenenin irtikap eyledikleri fecayi ve mezalim bütün alemi islami dilhun ve dağidar eylediği gibi bu tesirat bilhassa kurbiyeti dolayısıyla Eskişehir livasında daba ziyade tecelli ederek her tarafta toplanan Kuvâ-yı Milliye galeyan ve heyecan ile meşbu oldukları halde Anadolu Şarki ve garbi arasında benderi ticaret ve haiz-i ehemmiyet olan Eskişehir de bulunan 1000'e yakın İngiliz kuvvetlerini abluka ederek 24. Fırka kumandanı muhterem Mahmut beyefendi ile müştereken İngiliz kumandanına verdiğimiz ultimatomda milletin galeyan ve heyecanı tasvir ve kuvvetlerinin bu mübarek ve muazzaz ve fedakar kuvvetler tarafından abluka edilmiş olduğundan iki saate kadar memleketi terk ve İstanbul'a hareket etmedikleri takdirde dökülecek kandan mesul olacakları ızab edilmeleri üzerine ehali ve hükümetin kuvvei manevesini karmak için her fırsattan bilistifade nümayişler yapan bu haksız ve mütecaviz millet derhal memleketi terk edeceklerini ve ancak İzmir'e kadar yollarda düçarı tecavüz edilmemeleri esbabının istikmalini rica eylemiş olduğundan o suretle müracaatları kabul olunarak ihzar eyledikleri trenle hareket etmekte buldukları binaenaleyh Eskişehir livası ehalisinin ve civardan gelen Kuvâ-yı muavenenin bu fedakarlık ve vatanperverliklerinin kariyyelere varıncaya kadar neşir ve tefhim edilmesini bilhassa arz ve istirham eylerim. Eskişehir Mutasarrıfı Fatin.” Kastamonu Valiliği'ne çekilen bu telgrafa Kastamonu Valisi aynı gün cevap vermiş ve şunları demiştir: “*Eskişehir Mutasarrıflığına. Fedakar ve muhterem ehalinizin gösterdiği azim ve metanetten ve Eskişehir'in sizin gibi hamiyetperver bir amire mazhariyetinden dolayı Kastamonu Vilayeti halkı namına kemali şükranla beyan takdirat ve tebrikat eylerim. Bu azim ve irade bizde mevcut olduğca bütün müşkülata rağmen biannillahi teala ibrazı zafer ve muvaffakiyet edeceğimize kanaati umumiyemiz büyüktür. Dinini ve vatanını bir hubbü layemut ile seven bu milleti mükerremeye Cenabı Hakkan tevkifatını ibsan buyuracağına şüphe yoktur. Bu vilayette de aynı azim ve niyetin layezal bir zeminde payidar olduğunu zikretmekle kesbi fabr eder ve mazhariyeti mübeccelinizden naşi Livanızı ve kıymetli ehalinizi selamlarım efendim. Kastamonu Valisi Cemal.” Bkz. Nureddin Peker, **1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri (İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı)**, İstanbul-1955, s. 158-159.**

⁴⁷ Ankara Müftüsü Mehmet Rifat Efendi'nin idam cezasına çarptırılmasında Mustafa Sabri'nin etkili olduğu muhtemeldir. Bkz. Ali Sarıkoyuncu, “**Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin Millî Mücadele ve Atatürk İnkılapları Karşıtı Tutum ve Davranışları**”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 39, Kasım-1997, s. 794.

⁴⁸ **Vakit**, 25 Mayıs 1336/1920, Nu: 898; **İkdam**, 25 Mayıs 1336/1920, Nu: 8362.

⁴⁹ **Alemdar**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 549-2859; **Peyam-ı Sabah**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 566/10996; **Vakit**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 929.

olarak anlatılmakta, Harbi Umumi'de açılan yaraların tamir edilmeye başlandığı bir dönemde, kurmuş oldukları cemiyetler vasıtasıyla İstanbul Hükümeti'nin devletin kurtulması yönünde almış ve alacak olduğu önlemleri yok etmek için çaba harcadıkları ve milletin birlik ve bütünlüğünü bozdukları dile getirilmektedir. Yine idam kararında; bu 17 kişinin “*Fetvâ-yı Şerîfe*”, “*Hükümet Beyannamesi*” ve “*Hatt-ı Hümayun*”lar vasıtasıyla giriştikleri yanlış yoldan dönmeleri hususunda uyarıldıkları fakat bunların “*nedamel*” duyup “*Saltanat-ı Seniyye'nin cenab-ı adaletine iltica*” edecekleri yerde Hükümet ve Saltanat'a başkaldırdıkları, hatta bir ihtirasları neticesi olarak “*eshâs-ı şerîre*”den müteşekkil bir Meclis topladıkları, Meclis'in vükelası sıfatıyla da bir hükümet ve idare teşkil ettikleri, bu suretle de Osmanlı Devleti'nin emniyet ve asayişini “*bercümerç*” ettikleri aktarılmaktadır⁵⁰.

Devlet ve milletin hayat ve bekasına kast eden kişiler olarak görülen Kuvâ-yı Milliyecilerden Bekir Sami Bey'in Bursa'da, Karamürsel'de, Abbas Hilmi Bey'in de Geyve, Adapazarı ve Sapanca'da faaliyet gösteren “*çeteler*”in riyasetini yaptıkları, bu durumun ülkede asayişin yok edilmesine yönelik çalışmalar olduğu dikkatlere sunulmak istenmektedir. Ayrıca Yusuf Kemal Bey (İktisat Bakanı) ve Rıza Nur (Millî Eğitim Bakanı) Beylerin Ankara'ya katılmalarıyla birlikte çeşitli nazırlıklar elde ettikleri, Mustafa Fehmi Efendi'nin “*o idare-i mel'unanenin şeyhülislamlığı*” demek olan Umur-ı Şeriyye Vekaleti'ni (Din İşleri ve Vakıflar Bakanı) ve İsmet Paşa'nın da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ni (Genelkurmay Başkanı) elde ettikleri, bu durumun da, bu kişilerin Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Millî Mücadele Hareketi'nin bilfiil içinde olduklarının delili olduğu anlatılmaktadır. Nihayetinde bu 17 kişilik grubun “*suçları*” sabit görülmüş ve 6 Haziran 1920'de Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 45. Maddesi'nin 1. Fıkrası, 55. Maddesi'nin 4. Fıkrası ve 56. Maddesi mucibince asker olanların askerlik mesleğinden çıkartılmalarına, haiz oldukları bütün nişan ve madalyalarının alınmasına, firarda bulunmaları hasebiyle “*cümlerinin mallarının haczettirilmesi*” ne ve idamlarına karar verilmiştir⁵².

Kuvâ-yı Milliye'nin önde gelenlerinden olan bu 17 kişi hakkında 1. Divân-ı Harbi Örfî tarafından 6 Haziran'da verilen yukarıdaki karar 15 Haziran 1920'de Padişah Sultan Vahdettin tarafından çıkarılan bir “*İrade-i Seniyye*” ile onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir⁵³. Bu “*İrade-i Seniyye*” sureti 21 Haziran'da Takvim-i Vekâyi'de yayınlanmıştır⁵⁴. Bilahare bu idam kararları Sadrazamlık Mektubi

⁵⁰ **Alemdar**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 549-2859; **Peyam-ı Sabah**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 566/10996; **Vakit**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 929.

⁵¹ 1. Divân-ı Harbi Örfî Riyaseti'nce “*çete*” olarak tanımlandıkları için biz oradaki anlatıma uygun olarak tırnak işareti içerisinde “*çete*” tabirini kullanmayı uygun gördük. Millî Mücadele'nin düzensiz ordu dönemini kapsayan bu tür hareketler bizce “*Milis Kuuvet*” olarak tanımlanmaktadır: Doğrusu da “*Milis Kuuvet*” denmesidir.

⁵² **Alemdar**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 549-2859; **Peyam-ı Sabah**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 566/10996; **Vakit**, 25 Haziran 1336/1920, Nu: 929.

⁵³ **BOA, BEO**, Umumi No: 347778.

⁵⁴ **Takvim-i Vekayi**, 21 Haziran 1336/1920, Nu: 3883; **Alemdar**, 22 Haziran 1336/1920; Nu: 549-2849; **Peyam-ı Sabah**, 22 Haziran 1336/1920; Nu: 563/10993; **Vakit**, 22 Haziran 1336/1920, Nu: 926.

Kalemi'nden Harbiye Nezareti'ne 17 Haziran 1336(1920) tarihli bir yazı ile “*Üçüncü Kolordu Kumandanı Miralay Hüseyin Selabattin Bey ile rüşekasının idamları hakkındaki Dersaadet Birinci İdare-i Örfiye Divan-ı harbi'nde gıyaben verilen hükmün tasdiki hususunda bil-istizân İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahi müteallik buyurularak*” denilerek bu idamlarla ilgili Padişah onayının alındığı bildirilerek ve gereğinin yapılması istenmekteydi⁵⁵.

Millî Mücadele Hareketi'nin önde gelenleri hakkında verilen bu idam kararları ile Mustafa Kemal Paşa Başkanlığı'ndaki Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 1. Divân-ı Harbi Örfi Riyaseti dolayısıyla da Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından idama mahkum edilmiştir: 1. Divân-ı Harbi Örfi'nin ilki 11 Mayıs, ikincisi 24 Mayıs ve üçüncüsü 6 Haziran'da olmak üzere vermiş olduğu kararlar neticesinde ilk Büyük Millet Meclisi Hükümeti üyeleri, başkanı Mustafa Kemal Paşa da dahil olmak üzere idama mahkum edilmiştir.

D) DİVÂN-I HARBİ ÖRFİLERCE YARGILANAN VE ÇEŞİTLİ CEZALARA ÇARPTIRILAN DİĞER KUVÂ-YI MİLLİYECİLER

Millî Mücadele Hareketi'ne çok değerli hizmetleri bulunan önemli bazı Kuvâ-yı Milliyeciler, Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nin baş düşmanlarından olan Damat Ferit Paşa, Peyam-ı Sabah Gazetesi Başyazarı Ali Kemal ve İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin kurucusu Sait Molla'ya suikast girişiminde bulunmaktan yargılanmışlardır⁵⁶. Suikast tertibinin başarılı olamaması neticesinde Dramalı Rıza ve Bahriye Yüzbaşısı Halil İbrahim Beyler tutuklanmışlardır⁵⁷. Birçok Kuvâ-yı Milliyeci tutuklu, birçoğu da gıyaben olmak üzere Divân-ı Harbi Örfi'den yargılanmışlardır. Yargılama sonucunda; 56. Fırka Kumandanı Bandırmalı Bekir Sami, Karesi Mutasarrıflığından Mütেকait Uşaklı Hacim (Muhittin Çarıklı), Binbaşı Manastırlı Remzi, Bursa Polis Müdürü Nuri Efendi, Kayıkçı Ahmet, Dramalı Rıza Bey⁵⁸, Bahriye Yüzbaşılarında Halil İbrahim, Asitaneli Tefvik, Üsküdar Belediyesi'nin Doğancılar Mevkii Memuru Asitaneli Mehmet Ali, Sahra Topçu Binbaşılığından Mütেকait Üsküdarlı İhsan, Harbiye Dairesinde Binbaşı İsmail Hakkı, İstanbul Jandarma Taburu Kumandanlığından Mütেকait Tolçalı Süleyman, Ziraat Bankası çalışanlarından Asitaneli Ahmet Halim Beyler, Şehremaneti Memurin-i Sabikasından İbrahim Ağa, Bursa Yenişehirli Hasan, Bursalı Çoban İsmail, Muhafız İkinci Alayının Birinci

⁵⁵ Konuyla ilgili yazı için bkz. **BOA, BEO**, Umumi No: 347778.

⁵⁶ Osman Akandere-Ferudun Ata, **Dramalı Rıza Bey ve Millî Mücadeledeki Hizmetleri**, Temel Yayınları, İstanbul-2008, s. 147; Suikastın görünürdeki sebebi, itilaf Devletleri ile sürdürülen sulh antlaşmasının yani Sevri'nin imzasının önüne geçmekti. Bu suikastı gerçekleştirmek üzere Dramalı Rıza Bey, Bahriye Yüzbaşısı Halil İbrahim Bey ve kimlikleri hususunda açık bilgi bulunmayan Bursa Yenişehir'den Hasan ve Bursalı Çoban İsmail görevlendirilmiştir. Bkz. **BOA, DUİT**, Nu: 75/5-117.

⁵⁷ **BOA, DUİT**, Nu: 79/5-117; Dramalı Rıza ve Halil İbrahim Beylerin vermiş oldukları ifadeler neticesinde pek çok kişi tutuklanmıştır. Bkz. **BOA, DUİT**, Nu: 79/5-117; **Alemdar**, 1 Haziran 1336/1920, Nu: 528/2828; **Vakit**, 1 Haziran 1336/1920, Nu: 904; **Peyam-ı Sabah**, 1 Haziran 1336/1920, Nu: 544/10974.

⁵⁸ Dramalı Rıza Bey'in Millî Mücadele'deki yeri hakkında geniş bilgi için, Bkz. Akandere-Ata, **Dramalı Rıza Bey**, s. 41-213.

Taburunun Üçüncü Bölüğünde Müstahdem Yüzbaşı Gelibolulu Bican Efendi, Dersaadet Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşı Rizeli Raşid, Süvari Binbaşısı Asitaneli Adil ve Piyade Binbaşısı Cemal Bey'den asker olanların 9 Haziran tarihli mazbata-i hükmiyede muharrer olduğu üzere askerlikten tardlarıyla bunlardan Hacim, Mehmed, Nuri ve Remzi'nin mülkiye kanununa göre Halil İbrahim, Tevfik, Mehmet Ali, Binbaşı İhsan, İsmail Hakkı, Tolçalı Süleyman, Ahmet Halim, İbrahim Ağa, Hasan ve İsmail'in idamlarına, Adil, Raşid, Bican ve Cemal'in onar sene küreğe konulmasına karar verilmiştir⁵⁹. Mahkeme, Dramalı Rıza Bey'in suikast tertibi suçundan muafiyetine, ancak Kuvâ-yı Milliye namı altında faaliyet gösteren “*isyancılardan*” olması ve “*cinayet-i azîmenin mürettip ve müşevvik*” olması sebebiyle idamına karar verilmiştir⁶⁰. Mahkeme'nin vermiş olduğu bu karar 11 Haziran 1920'de Padişah Sultan Vahdettin tarafından tasdik edilmiş ve bununla ilgili “*İrade-i Seniyye*” 13 Haziran 1920'de Takvim-i Vekâyi'de yayınlanmıştır⁶¹. İdam kararı Padişah tarafından onaylanınca derhal uygulamaya geçilerek 12 Haziran'da tutuklu bulunan Dramalı Rıza, Halil İbrahim, Mehmet Ali ve Tevfik (Sükutî) Beyler idam edilmişlerdir⁶².

Bunlardan başka Kuvâ-yı Milliye taraftarı olduğu için Divân-ı Harbi Örfi Riyasetince çeşitli cezalara çarptırılan pek çok kişi mevcuttur: Mesela, Kartallı Hüseyin Avni bin Mehmet, Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak için kıtasından firar ile Bursa'ya kaçmak suçundan askerlik mesleğinden çıkartılmak suretiyle giyaben yedi sene küreğe mahkûm edilmiştir⁶³. Kuvâ-yı İnzibatiye'nin içerisinde bulunup da Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak etmek için firar eden Yüzbaşı Behzad Efendi bin Refik de altı ay hapse mahkûm edilmiş ve işkence görmüştür. Akabinde de bir yolunu bulup Anadolu'ya tekrar firar etmiştir⁶⁴. Yine, birçok isim sırf Kuvâ-yı Milliye'ye mensup olmaları hasebiyle idama mahkûm edilmişlerdir⁶⁵.

Bazı Kuvâ-yı Milliye efradı da dağlarda ve kırlarda silahlı olarak gezmek, rast geldikleri yolcuları soymak, dağa adam kaldırmak, ülkenin asayişini bozmak gibi suçlardan yargılanıp ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır⁶⁶. Yine, Divân-ı Harb-i Örfi tarafından Kuvâ-yı Milliye'ye yardım ettiği gerekçesi ile de birçok kimse suçlu bulunmuş ve cezalandırılmıştır. Mesela Divân-ı Harb-i Örfi Eskişehirli Hacı Veli'yi Kuvâ-yı Milliye'ye yardım ettiği, Kuvâ-yı Milliye

⁵⁹ BOA, DUİT, Nu: 79/5-117; Takvim-i Vekayi, 13 Haziran 1336/1920, Nu: 3878.

⁶⁰ BOA, DUİT, Nu: 79/5-117; Takvim-i Vekayi, 13 Haziran 1336/1920, Nu: 3878.

⁶¹ Takvim-i Vekayi, 13 Haziran 1336/1920, Nu: 3878.

⁶² Vakıf, 13 Haziran 1336/1920, Nu: 917; Alemdar, 13 Haziran 1336/1920, Nu: 540-2840.

⁶³ Takvim-i Vekayi, 17 Temmuz 1336/1920, Nu: 3905.

⁶⁴ TİTE, Kutu No: 62, Belge No: 140; Bazı iltihaklar için, Bkz. TİTE, Kutu No: 62, Belge No: 136.

⁶⁵ Takvim-i Vekayi, 29 Temmuz 1336/1920, Nu: 3916; Takvim-i Vekayi, 1 Eylül 1336/1920, Nu: 3944; Mirliva Asitaneli Nurettin Paşa b. İbrahim Paşa, Mirliva Diyarbakırlı Kazım Paşa b. Hakkı, Kaymakam Taşköprülü Hüseyin Hüsnü Bey b. Abdullah, Miralay Bursalı Bahaeddin b. Seyyid Muhammed, Miralay Asitaneli Behiç Bey b. Cemil ve Erkan-ı Harbiye Kaymakamlarından Firuz Ağalı Seyfi Bey b. Rıza da Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak suçundan giyaben idama mahkûm edilmişlerdir. Bkz. Alemdar, 17 Ağustos 1336/1920, Nu: 602-2902.

⁶⁶ BOA, BEO, Umumi No: 349174; BOA, DH. EUM. AYŞ. 38/43; Takvim-i Vekayi, 22 Eylül 1336/1920, Nu: 3962; Takvim-i Vekayi, 5 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1336/1920, Nu: 3972.; Takvim-i Vekayi, 11 Temmuz 1336/1920, Nu: 3900.

tarafından mebus seçildiği ve oğlunu Sivas Kongresi'ne göndermiş olduğu gerekçesi ile yedi sene küreğe mahkûm etmiştir⁶⁷.

E) 1. DİVÂN-I HARBİ ÖRFİLERCE VERİLEN BU İDAM KARARLARININ UYGULANABİLİRLİĞİ

Millî Mücadele'nin önderleri ve Kuvâ-yı Milliye mensupları haklarında çıkarılan bu idam kararları Büyük Millet Meclisi'nde değerlendirilmiştir: Elaziz Mebusu Hüseyin Bey 15 Temmuz 1920'de, "*Damat Ferit Hükümeti zamanında Dersaadet Divân-ı Harp Örfisinde verilen hükümlerin keenlemeyekün addolunmasına dair*" bir teklif vermiştir⁶⁸. Meclis Reisi tarafından böyle bir teklif olduğunun okunması üzerine meclisteki milletvekilleri "*zaten keenlemeyekün*"dür sesleriyle⁶⁹ bu idam kararlarının zaten yok hükmünde olduğunu açıkça dile getirmişlerdir. Layiha Encümeni'ne gönderilen teklif değerlendirilmiş ve neticede "*Dersaadette bulunan eşhas haklarında sadır olarak keenlemeyekün addi lazımgelen hüküm ve mukarreratın âdemi tatbik ve infazı nasıl ki buraca imkânı maddî olmadığı gibi taşrada bulunan bu kabil mahkûmin haklarındaki hükümün de bittabi kıymet ve mahallî takbik bulamayacağı derkardır. Binaenaleyh girişilen şu mücabadede hak ve hakikatın inşallah muvaffakiyetle tecelli ettiği takdirde Hükümeti mezkeurenin değil cezaları, gayri muhik ve muvafik ittibah edilmiş bilcümle muamelatı da bittabi hükümsüz kalacağına dair bir kanun kabul edildiği cihetle şimdilik şayan-ı dikkat olmayan mezkûr teklifin reddine*" karar vermiştir⁷⁰. Görüldüğü gibi Büyük Millet Meclisi Divân-ı Harbi Örfi'nin vermiş olduğu kararın yanında Damat Ferit Paşa dolayısıyla da İstanbul Hükümeti'ni de "*keenlemeyekün*" olarak addetmektedir. İstanbul Hükümeti'nin "*keenlemeyekün*" olarak addedildiği bir durumda Divân-ı Harbi Örfi'nin verdiği kararın "*keenlemeyekün*" olarak addedilmesinin bir ifadesinin olmayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca memleketin daha büyük ve önemli işlerinin olduğu, bu gibi önemsiz şeylerle uğraşılması gerektiği Nafiz Bey aracılığıyla dile getirilmiştir. Nafiz Bey konuşmasında "*Meclisi Âli gayesine vasıl olduktan ve memleketi kurtarıldıktan sonra böyle şeyler mevzuubabis olabilir. Eğer Meclis gayesine vasıl olmazsa o zaman memleket maazallah bitmiştir*"⁷¹ diyerek bu husustaki kati görüşünü dile getirmiştir.

⁶⁷ BOA, BEO, Umumi No: 348153; Takvim-i Vekayi, 17 Temmuz 1336/1920, Nu: 3905; Peyam-ı Sabah, 30 Mayıs 1336/1920, Nu: 542/10972; Kuvâ-yı Milliyecilerin tutuklanmalarının istenmesi, tutuklamalar, Divân-ı Harplere sevkler, kararların padişah tarafından onaylanması vs. hakkında birkaç örnek: Bkz. BOA, MV, 221/164; BOA, MV, 219/110; BOA, DH. EUM. AYŞ, 62/56; BOA, DH. EUM. AYŞ, 45/46; BOA, DH. EUM. AYŞ, 44/90; BOA, BEO, Umumi No: 348629; BOA, BEO, Umumi No: 349076; BOA, BEO, Umumi No: 348255.

⁶⁸ TBMM ZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, 21. 7. 1336/1920, İ: 38, C: 1, 3. Basılış, TBMM Matbaası, Ankara-1981, s. 370.

⁶⁹ TBMM ZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, 21. 7. 1336/1920, İ: 38, C: 1, s. 370.

⁷⁰ TBMM ZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 3, 18. 8. 1336/1920, İ: 52, C: 1, 3. Basılış, TBMM Matbaası, Ankara-1981, s. 302.

⁷¹ Abdulkadir Kemali Bey'in (Kastamonu) asılanlar ne olacak? "*İzabat versinler*" hususundaki sorularına Nafiz Bey (Canik) söz almış ve "*Efendim, İstanbul'da bir Hükümetin mevcut olmadığı Meclis-i Âliye kabul edilmişti. Şimdiye kadar cereyan eden müzakerat bu esasa müptenidir. Binaenaleyh İstanbul'da Hükümet taslağı bulunan Damat Ferit'in teşkil ettiği bir Divan harbin verdiği hüküm de tabiatıyla keenlemeyekündür. Bunu Meclisi Âlide mevzuubabis etmeye mahal yoktur. Meclisi Âli gayesine vasıl olduktan ve memleketi kurtarıldıktan sonra böyle şeyler mevzuubabis olabilir. Eğer Meclis gayesine vasıl olmazsa o zaman*

Hakikaten de Millî Mücadele'nin önderleri hakkında verilen bu idam kararları, Mustafa Kemal Paşa'nın ülkenin kurtuluşu yönündeki çalışmalarına engel teşkil edecek bir mahiyet arz etmekten uzak kalmaktan öteye gidememiştir. Çünkü idam kararlarının çıktığı dönem itibariyle Mustafa Kemal Paşa yeni bir Devlet'in muştusu olan Büyük Millet Meclisi'ni açmış, "*İcra Vekilleri Heyeti Reisi*" sıfatıyla vatanın düşman işgalinden kurtulması için mücadelesine devam etmektedir. O dönem itibariyle Damat Ferit Paşa Hükümeti de, Divân-ı Harbi Örfi tarafından verilen gıyabî idam kararlarını uygulamaya koyamayacağına bilincindedir. Yukarıda da değinildiği gibi Damat Ferit Paşa tarafından çıkartılan bu idam kararları uygulanabilirlik noktasında olmadığı için "*keenlemeyeğin*" yani yok hükmünde olmaktan öteye geçememiştir. Çünkü Anadolu'nun kontrolü Büyük Millet Meclisi'nin elindedir, dolayısıyla da Anadolu'da İstanbul Hükümeti'nin otoritesi mevcut değildir. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin böylesi idam kararları çıkartmasındaki temel maksat; İngilizleri mutlu, kendilerini de teselli etmekten başka bir şey değildir. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin idam kararlarını çıkarttırmasındaki temel düşüncesi; "*İttihatçılık*"la, "*Bolşeviklik*"le itham ettikleri, "*Fetvâ-yı Şerife*" çıkartmak suretiyle öldürülmelerinin farz olduğunu ilan ettikleri, hatta "*Kuvâ-yı İnşibatîye*" teşkil etmek suretiyle tenkil etmeyi umdukları fakat hiç birisinde başarılı olmadıkları Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını, bu defa da hukukî olarak hükümlü haline sokmak ve "*şirin*" gözükmeyi şiar edindikleri İngilizlere "*biş elimizden gelen herşeyi yapma yolunda azimliyiz, fakat ne yapsak başarılı olamıyoruz*" deme hakkına sahip olmaktır. Dönem itibariyle de Milli Mücadele'ye karşı tutumuna baktığımızda "*elimden geleni yapıyorum*" deme hakkına da sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Damat Ferit Paşa Hükümeti haricinde hiçbir İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları yani Millî Mücadele Hareketi ile ciddi bir sürtüşme içerisine girmemiştir. Nitekim Damat Ferit Paşa'dan sonra Hükümet'e gelen Tevfik Paşa, Damat Ferit Paşa'nın Kuvâ-yı Milliye'ye yönelik girişimleri sonucunda ortaya çıkan durumu düzeltmek için çaba sarf etmiştir. Damat Ferit Paşa, "*Hükümet Beyannamesi*" ve "*Fetvâ-yı Şerife*" ile Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nin "*isyancılardan*" müteşekkil bir grup olup öldürülmelerinin farz olduğunu ilan etmişti. Yukarıda kısaca belirttiğimiz bu "*Fetvâ-yı Şerife*" ve "*Hükümet Beyannamesi*"nin ardından da Kuvâ-yı Milliyecileri Divân-ı Harbi Örfi'de yargılatmak suretiyle idam cezasına çarptırmıştı. Tevfik Paşa iktidara gelince, bu belirtmiş olduğumuz olumsuz durumun önüne geçmek ve Kuvâ-yı Milliye ile tekrar bağlantı kurmak için girişimlerde bulunmuştur. Öncelikle Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ne bakış değişmiştir: Önceden "*Kuvâ-yı Bağîye*", "*Kuvâ-yı Gayr-ı Milliye*" vb. ithamlara maruz kalan Kuvâ-yı Milliye Hareketi bu dönemde İstanbul Hükümeti tarafından da vatanın kurtuluşu için mücadele eden kuvvetler olarak kabul edilmiştir. Harbiye Nazırı Ziyaeddin imzalı bir belgede Kuvâ-yı Milliye Hareketi; "*vatanın savunulması için teşekkül etmiş bir kuvvet*" olarak tanımlanmaktadır. "*Düşman tecavüzlerine karşı vatan ve milletin namusunu kabramanca*

memleket maaşallah bitmiştir. Binaenaleyh reddini talep ediyorum. (Müzakere kâfi sadaları)." Demmiştir. Bkz. **TBMM ZC**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 3, 18. 8. 1336/1920, İ: 52, C: 1, 3, s. 302.

savunma ve koruma ile meşgul bulun'dukları da ayrıca vurgulanmaktadır. Ziyaeddin Paşa, Kuvâ-yı Milliye mensupları haklarında daha önceden verilen kararların kesinlikle adaletle bağdaşmayacağını, o kararların aksine Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nin alkışlanmaya değer ve tebrike şayan işler yaptığını belirtmiştir. Kuvâ-yı Milliyeciler hakkındaki kovuşturmaların kaldırılmasını da istemiştir⁷². Neticede Divân-ı Harbi Örfi Heyeti, 7 Mayıs 1921 tarihinde "*vatanın savunulması gibi çok saygıya değer bir hadiseyle çelişmekte olan bu durumun (Kuvâ-yı Milliye aleyhindeki kararlar kastediliyor) kaldırılmasını kutsal vatanımızın selameti ve esas vazifemiz itibarıyla çok gerekli görmekte olduğumuzu ve bu töhmetlere dayanarak mallarının üzerine konulmuş olan hacz'in kaldırılmasını da esbabının aileleri için açık bir hak*" olarak gördükleri yönünde bir karar almıştır⁷³.

Görüldüğü gibi Damat Ferit Paşa Hükümeti'nden sonra gelen Tevfik Paşa Hükümeti Dönemi'nde Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ne İstanbul'un bakışı tamamen değişmiştir. Tevfik Paşa Hükümeti, Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni, "vatanın müdafaası adına teşkil edilmiş bir hareket" olarak algılamış ve iyi ilişkiler kurma yönünde gayret göstermiştir.

SONUÇ

Damat Ferit Paşa, IV. Sadareti öncesinde "*İttihatçılık*", "*Bolşeviklik*", "*Yalancı Milliyetçilik*"le itham ettiği Kuvâ-yı Milliyecileri, IV. Sadaretinde "*Hükümetin Beyannamesi*", "*Padişahın Hatt-ı Hümayunu*" ve Şeyhülislam Dürriizâde Abdullah Efendi'ye çıkartmış olduğu "*Fetvâ-yı Şerife*" aracılığıyla etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Özellikle Dürriizâde'nin çıkardığı Fetvâ-yı Şerife aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; "*dinsizlik*", "*devlete ve millete düşmanlık*"la suçlanmış, nihayetinde de öldürülmelerinin "*farz*" olduğu Anadolu insanına duyurulmuştur. Böylelikle halkın dinî duyguları siyâsî hesaplar uğruna kullanılmaya çalışılmıştır.

Damat Ferit Paşa, Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni tenkil etmek amacıyla bir de Kuvâ-yı İnzibatiye adını verdiği birlikler vücuda getirmiştir. İngilizler tarafından da desteklenen bu birlikler sayesinde Kuvâ-yı Milliye'nin ortadan kaldırılmasını sağlamaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Nihayetinde bütün çabalarına rağmen üstesinden gelemediği Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni bu sefer hukukî yönden mahkûm etme yolunda çalışmalara girişmiştir: Öncelikle 1. Divân-ı Harbi Örfi'nin başına Nemrut Mustafa Paşa'yı getirmiştir. Nemrut Mustafa Paşa'nın başkanlık ettiği 1. Divân-ı Harbi Örfi, Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları başta olmak üzere pek çok Kuvâ-yı Milliye mensubunu, memleketin kurtuluşu için mücadele etmek "*suçundan*" yargılayıp idam dâhil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırmıştır: İlk olarak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları giyaben yargılanmışlar ve "*Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayunu*" gereğince (24 Mayıs) "*idamlarında*" karar verilmiştir. Ardından Fevzi Paşa (27 Mayıs), onun ardından da aralarında İsmet Bey, Rıza Nur ve Hamdullah Suphi gibi önemli simalarında bulunduğu 17 kişi yargılanmış ve (15 Haziran) "*idama*" mahkûm

⁷² Hamdi Atamer, "**Millî Mücadele'ye Katılanlar Hakkında Askerî Yargıtay Kararları**", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 3, İstanbul-1967, s. 5.

⁷³ Atamer, "**Askerî Yargıtay Kararları**", s. 6.

edilmişlerdir. Böylelikle Büyük Millet Meclisi'nin ilk İcra Vekilleri Heyeti üyeleri, başkanı Mustafa Kemal Paşa da dâhil olmak üzere 1. Divân-ı harbi Örfi Riyaseti, nihayetinde de Sultan Vahdettin tarafından idama mahkûm edilmiştir. Bu mahkûmiyet neticesinde de “*idama mahkûm edilmiş bir Hükümet*” ile karşı karşıya kalınmıştır.

Damat Ferit Paşa'ya göre memleketin kurtuluşu için işgallere sessiz kalınması, “*büyük devletlerle*” iyi ilişkiler içerisinde olunması gerekmektedir. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da, bu “*iyi ilişkiler kurma*” yolunda büyük bir engel olarak görülmektedir. Fakat bağımsızlığa gölge düşüren bu işgallere sessiz kalmayıp bilfiil mücadeleye girişmeyi gerekli gören ve canların feda edilmesi neticesinde de olsa, işgalci kuvvetlerin değil Anadolu'nun iradesine göre, “*millî iradeye müstenit*” bağımsız bir hayat sürmek isteyen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Damat Ferit Paşa'nın bütün engellemelerine rağmen azimle mücadelelerine devam etmişler ve nihayetinde de “*tam bağımsız*” bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmayı başarmışlardır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (**TİTE**)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (**BOA**)

Babiâli Evrak Odası (BEO)

Dosya Usûlü İradeler Tasnifi (DUİT)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi, (DH. EUM. AYS)

Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)

Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Belgeleri (DH. İ. UM)

Gazeteler ve Dergiler

Alemdar

Peyam

Peyam-ı Sabah

Takvim-i Vekayi

Vakit

İkdam

Hâkimiyet-i Milliye

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)

Kitaplar

ADIVAR, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, 11. Basım, Atlas Kitabevi, İstanbul-1994.

AKANDERE, Osman - Ata, Ferudun, **Dramalı Rıza Bey ve Millî Mücadeledeki Hizmetleri**, Temel Yayınları, İstanbul-2008.

AKÇAM, Taner, **İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu (İttihat Terakki'den Kurtuluş Savaşı'na)**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul-1999.

ATA, Ferudun, **İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2005.

ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk (1919–1927)**, Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara–2005.

ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk**, Cilt: III, (1917-1927), Belgeler, Yay. Haz. İsmet Gönülal, Ankara-1984.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara-1982.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara-1997.

EZHERLİ, İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1887-1920)**, 2. Baskı, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara-1998.

GÖK, Hayrullah, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara-1997.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, **Son Sadrazamlar**, Cilt: 4, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul-1982.

KARAY, Refik Halid, **Minelbab İlelmihrab (Mütareke Devri Anıları)**, 2. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul-1992

NUR, Rıza, **Hayat ve Hatıratım**, Cilt: III, Yay. Haz. Heider Schmit, Altındağ Yayınevi, İstanbul-1967.

PEKER, Nureddin, **1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri (İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı)**, İstanbul-1955.

REY, Ahmet Reşit, **Canlı Tarihler, Gördüklerim Yaptıklarım**, İstanbul-1945.

ŞİMŞİR, Bilâl N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1975.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1991.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul-1989.

TBMM ZC, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt: 1, 3. Basılış, TBMM Matbaası, Ankara-1959.

TBMM ZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, 21. 7. 1336/1920, İ: 38, C: 1, 3. Basılış, TBMM Matbaası, Ankara-1981.

TBMM ZC, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 3, 18. 8. 1336/1920, İ: 52, C: 1, 3. Basılış, TBMM Matbaası, Ankara-1981.

Tezler

ERDEM, Ş. Can, **Sadrazam Damat Ferit Paşa**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul–2002.

Makaleler

AKANDERE, Osman, “**11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi’de Kuvâ-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 24, Ankara–2003.

AKÇAM, Taner, “**Divan-ı Harbi Örfi’lerin Kurulması-İstanbul Yargılamaları**”, Tarih ve Toplum, Sayı: 137, (Mayıs 1995).

ATAMER, Hamdi, “**Millî Mücadele’ye Katılanlar Hakkında Askerî Yargıtay Kararları**”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 3, İstanbul-1967

AYIŞIĞI, Metin, “**Bir Askeri Mahkeme: İstanbul Birinci Divan-ı Harbi Örfisi**” Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara-2000.

SARIKOYUNCU, Ali, “**Şeyhülislam Mustafa Sabri’nin Millî Mücadele ve Atatürk İnkılâpları Karşıtı Tutum ve Davranışları**”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 39, Kasım-1997.

SERTOĞLU, Midhat, “**Millî Mücadele’ye Yardım Ettikleri İçin Cezalandırılmak İstenenlere Dair Yayınlanmamış Belgeler**”, Hayat Tarih Mecmuası, Yıl: 14, Sayı: 2, Şubat–1978.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, “**Millî Mücadele’de Hamdullah Suphi**”, Türk Kültürü, (Hamdullah Suphi Tanrıöver Özel Sayısı), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Sayı 45, Temmuz-1966.

Sadzazam Damat Ferit Paşa'nın IV. Hükümeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları

EK-3

توقم											
صيفه ٢											
٣٧ حاكمين											
<p>جزا قوتنامة سنك قرق بشي ماديسنك برنجي قلمسي لايته الي بشي ماديسنك ذودنحي قلمسي والي آكي ماديسنك قوتنامي خاز اوله قلمسي رتب عسكره وملكيه ونسائله هركوبه رسي غنائلريك رفت واعلاملرت واليوم حال فراده بوتلرت متي اوليادسك احكم قوتيه موجيبه ماليريك حمزيه اصولي دارمسنده اداره ايندريك دار دوسادت برنجي اداره حريفه ديوان حرسندن خياباً وبرين حكم وقرار اله كيدكلرند تكرر حاكم اهلك اوزره تصديق اولمشور اشو ارادة سنيك اجراءت حريفه ناظرى مأموردور . • رمضان ١٣٣٨ ٢٤ مابيس ١٣٣٦ سدراعظم حريفه ناظرى وكيل داماد فريد</p>											
<p>محمد وحمد الدين كرده قلمسيفي صلاح الدين بك عزل اولدوق بربن اوله قلمسي قلمسيفي ادم واذكي قلمسيفي كورده قلمسيفي مستحق قلمسيفي باق بلكر برنجي وكوش حاجي كوي قلمسيفي ترفع سنق قلمسيفي اتملك وادايه شخص اولوق اوزره راسالين قلمسيفي راسن بك ايكني وقاته قلمسيفي خيزان قلمسيفي سابق شياالدين بك اوچنبي ستم مسائله نقل وقلين قلمسيفي . اشو ارادة سنيك اجراءت داخله ناظرى مأموردور . • رمضان ١٣٣٨ ٢٤ مابيس ١٣٣٦ داخله ناظرى وكيل رشاد داماد فريد</p>											
<p>خدمت موظفه به نقل</p>											
<p>محمد وحمد الدين قلمسي زانداره اليناك بالي بلوك قوماندانلندن متاعه ٩٨٠ يوزاشي حسن اهقدي بن رشادك خدمت موظفه به نقله زانداره ده استخدا تسبب ايلمشور . اشو ارادة سنيك اجراءت داخله ناظرى مأموردور . • رمضان ١٣٣٨ ٢٤ مابيس ١٣٣٦ داخله ناظرى وكيل رشاد داماد فريد</p>											
<p>حكاويت</p>											
<p>محمد وحمد الدين قواي مليه غواني تحته جيتارد قلمسي قتم وقدامك بلاقون اساسي خلافتده اهاليدن حياً ياره طوبلاص وعسكر آلق وخلافتده حركت ايندقره اشكنجه واذايه وخرطب بلاص جرات اينك مسورتزه امني داخله بي اغلال البياتر كمرتب ومنوقلرندن اوله قلمسي اذايه ملتون علم اولان اوچنبي اوردوي هابون منشلكندن مزول وسلك عسكرندن عخرج سلاستيكي مصطلق كال ائندى وبيكرمي بدنچي فرقه قوماندان سابق ميرالايئندن متاعه آستانالي قره واصف بك وسابق بكرشي قول اردو قوماندان ييرلورا سله جفلى علي قواد باشا ايله اسبق واشيكتون سفيرى وسابق آتيره ميهون مدابالي آلفرد رسم وجهه مدير اسبق آستانالي دوققود عدنان بككر ودارالفتون حريف ادبياتى سابق سلمسي آستانالي شاهه اديب خانك تفصيلان ٣٠ شهبان ١٣٣٨ و ١١ مابيس ١٣٣٦ تاريخل وبيكرمي نومرولى مسيطه حكيمده حمر اولدوني اوزره ملكه الكشفي</p>											

٢٦ مابيس ١٣٣٦											
آبيدي	اوكله ياي	قايدي	ههشاني	ايجردوي	اسپام	و حويلات	باز	چاز	داز	هز	ساز
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Takvim-i Vekâyi, 27 Mayıs 1336/1920, Nr: 3864.
 Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında 1. Divân-ı Harbi Örfi Riyaseti'nce verilen idam kararının Sultan Vahdettin tarafından onaylandığını gösteren İrade-i Seniyye sureti.

<p>دارالفنونك شكلي دكيشهون دركي دكيشهون بری دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون دكيشهون</p>	<p>اعدام قراری مرحوم تاج ایلیزلی ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم مرحوم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم مرحوم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم مرحوم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم</p>	<p>تصفیه رتب مقدور ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم مقدور ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم مقدور ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم مقدور ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم</p>
<p>لوئده آقوره دیشدن بریجیلکله لوئده آقوره دیشدن بریجیلکله لوئده آقوره دیشدن بریجیلکله لوئده آقوره دیشدن بریجیلکله</p>	<p>شیقله متاتک برلشدیکه شیقله متاتک برلشدیکه شیقله متاتک برلشدیکه شیقله متاتک برلشدیکه</p>	<p>وقتی وقتی وقتی وقتی</p>
<p>خاتم اقتدیر! خاتم اقتدیر! خاتم اقتدیر! خاتم اقتدیر!</p>	<p>جمعه کونی قادنلره جمعه کونی قادنلره جمعه کونی قادنلره جمعه کونی قادنلره</p>	<p>اسیر شایطلک ممانش اسیر شایطلک ممانش اسیر شایطلک ممانش اسیر شایطلک ممانش</p>
<p>آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی</p>	<p>آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی</p>	<p>آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی آت یازیزی قوبانیسی</p>
<p>پهلوان پهلوان پهلوان پهلوان</p>	<p>اونویلیکیز اونویلیکیز اونویلیکیز اونویلیکیز</p>	<p>اونویلیکیز اونویلیکیز اونویلیکیز اونویلیکیز</p>

Vakit, 26 Mayıs 1336/1920, Nr: 899.

Mareşal Fevzi Çakmak hakkında 1. Divân-ı Harbi Örfî tarafından verilen idam kararı.

EK-5

محکومیت

محمد وحید الدین

قوای ملیہ نامی آئندہ چیقاریلان فتنہ و فسادک مرتبیرینہ التحاق
ایتیمک اوزره فرارایتیمش اولدینی ادعاسیله مظنون علیہ اولان اسبق حربیہ
ناظری فریق قواقلی مصطفی فوزی پاشانک عارفواری ارتکاب ایله عصات
مرفومہ یه التحاق وطوغرییدن طوغری یه مجلسلرینہ داخل اولهرق فساد
آمیز برنطق ایراد ومدافعہ ملیہ وکیلی نامی تحتندہ حربیہ نظارتی درعہدہ
ایدرك مقام خلافت و سلطنته قارشو بالفعل مخصوصه یه ابتدار ایلهدیکی
وجنایات و جنایع واقعه نك مرتب و مشوقلرندن اولدینی تین ایتدیکندن
ملکیه جزا قانوننامہ سنک قرق بشنجی ماده سنک برنجی فقره سی دلاتیلہ
اللی بشنجی ماده سنک دردنجی فقره سنہ واللی آتنبجی ماده سنہ تطبیقاً
سلك عسکریدن طردیلہ حائز اولدینی بالجمله نشان ومدالیله لرك استردادینہ
واعدامنه و الیوم حال فرارده بولنسنه مبنی اولبسایده کی احکام قانونیه
موجبجه امواتنک حجزیلہ اصولی دائره سنده اداره ایتدیرلسنه دائر در سعادت
برنجی اداره عرفیه دیوان حربندن غیاباً ویریلان حکم و قرارالہ کچدیکنده
تکریر محاکمه ایندلمک اوزره تصدیق اولنمشدر.

اشبو اراده سنیه نك اجراسنه حربیہ ناظری مأموردر .

۸ رمضان ۱۳۳۸ ۲۷ مایس ۱۳۳۶

صدراعظم

و
حربیه ناظر وکیلی
داماد فرید

Takvim-i Vekâyi, 30 Mayıs 1336/1920, Nr: 3600.

Mareşal Fevzi Çakmak hakkında verilen idam kararının Sultan Vahdettin tarafından onaylandığını gösterir İrade-i Seniyye sureti.

و	د
<p>سلطان سلیمده دباغ بونس جمله سنه ۸ نومبرولی خانواده ساکن چارشوی کبیره بورغانین رفته اوسه بک فاهسی شکاری بن ذکر بک ۹۹ بجی ماده تک ذیل نائنه توفیقاً بر ماه حبسه دیگر مظنون عتاک مستانم جرا بر حال وادالی آکلاشیجی مدهندن آنگده برائنه وینام</p> <p>۲ - طوشانجهده تمیبه اشقیابه مأمور عموم زادنامه قوماندان مهافونی میرآلای نحلی بکله مبعینه قازشو تیرید آیز ورده اوسال وصال مولونینده برای خدای سون اولندن بنی خسته خانهدن فرارله فرای عامسینه به الن. ان. نظرون علیه دوتور انیس افندیله نعل وانشک آمانس اشیدی ۵-کری جزای قانوننک ۱۲۷ بجی ماده سن دلایله قانون جزای عمریننک ۱۹۱ ماده سننک قرة اولیسی سکته توفیقاً دوتور انیس افندیله ملک عکریدل طرحله برابر بدی سنه مدله موافق کورک فونلنه ونحن در دستنده عاکه وجامه تک تکریر واجراسته غایباً .</p> <p>۳ - اسلمه: بوه نئکی تاجیردرندن طولای مظنون عالم اولان آذوردیو جیانه سنده عزت آتاک خانهدن ساکن باهجن رشاش بن خلیل وکوجله آکاسوقیده ستم سواقنده سمدالین بک خانهدن مقیم اعمالات جزیه عمله سندن قریبلی. مداه بن عتاک ۱۳۶ بجی ماده تک ذیکه توفیقاً اوچرماه مدله سولرینه بشیرلیرا جزای ندری اخذینه وبلای مذکورى مدت قانونیه سی ندره ندره تأدی اجه دکاری حاده مدت جزای لرینه بکومیشر کول دها ضمه وجامه .</p> <p>۴ - تشکیلات ملیه به الصحاق ایتله اوزده باشنده شایه اوله بنی خالده در دست ایدبان قاضی کوشنده بذوردجهده ۳۶ نومبرلو شاهده مضم خارجیه نظارتی مهسه باش کاتب سابق نذرالهدن بک ۲۹-۳۶ نا بیدبری موقوف قالدنی مدت جزای کئی حدیله تخلیه سنه وجامه .</p>	<h2 style="text-align: center;">دیوان حربیه دعوت</h2> <p>۳۰ مابسه عاکلری امرای ایدریم بکله دیوان حرب عمری دیاستندن :</p> <p>۱ - اولابک: بن قول اردو قوماندانی ازمیرلی نذرالهدن بک بن انابول ،</p> <p>۲ - اوچرین قول اردو قوماندانی آستانهلی حسین صلاح لدین بک بن وهی ،</p> <p>۳ - برنجی قول اردو قوماندانی پرشقهلی جعفر طیار بک بن ایدن ،</p> <p>۴ - ۱۴ بجی قول اردو قوماندانی میرلوا بوژغادلی یوسف عزت پاشا بن ابراهیم ،</p> <p>۵ - حربیه نظارت جیلجیسی اسبق: مستشاری میرلای عصدت بک</p> <p>۶ - بوژغاد مبعوت سابق انابول فاضل پاشا</p> <p>۷ - ارضروم مبعوت سابق جلال الدین نارف بک</p> <p>۸ - اسبق: مبعوتردن حمدالله صرچی بک</p> <p>۹ - قرهجه بک: مئی: سابق: صغان فوس ازمی</p> <p>۱۰ - سابق: مبعوتردن جانی بک</p> <p>۱۱ - د د بکر سالی بک</p> <p>۱۲ - قی: ۳- بک</p> <p>۱۳ - سینوب مبعوت سابق رضا نور بک</p> <p>۱۴ - نسطورنی مبعوت سابق: وعدلیه مستشار اسبق: یوسف کاب بک</p> <p>۱۵ - اسکیشهر: مبعوت اسبق: قنای بک</p> <p>۱۶ - آتقره مئی: سابق: عمر رفعت ندری</p> <p>۱۷ - برو: مده فرقه قوماندانی میرآلای بکر سالی بک</p> <p>اساسیس بالاده محرد ذرانک ۳۰ مابس ۳۳۶ تاریخیه مصادف بازار کولی اجرای محاکم لری مقرر اوله بندن بوم مذکورده زولی ساعت برده درسه ادمه برنجی دیوان حرب عمری به کاری املاک اولوتور .</p>

Vakit, 25 Mayıs 1336/1920, Nr: 898.

Kuvâ-yı Milliye'nin önde gelenlerinden İsmet İnönü, Celalettin Arif ve diğerlerinin (17 kişilik liste) Divân-ı harbe icabet etmeleri yönünde Vakit gazetesinde çıkan haber.

داخلي ديوان حرب عرفي قاری

آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
رأی و ۲۲ شهریور ماه
شخصیت و متصرفین در آنجا
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه

آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
رأی و ۲۲ شهریور ماه
شخصیت و متصرفین در آنجا
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه

آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
رأی و ۲۲ شهریور ماه
شخصیت و متصرفین در آنجا
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه

آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
رأی و ۲۲ شهریور ماه
شخصیت و متصرفین در آنجا
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه

آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
رأی و ۲۲ شهریور ماه
شخصیت و متصرفین در آنجا
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه

آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
رأی و ۲۲ شهریور ماه
شخصیت و متصرفین در آنجا
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه
تحت نظر آنکری صومعه موقبل و افراسیبه

Alemdar, 25 Haziran 1336/1920, Nr: 549-2859.

Kuvâ-yı Milliye'nin önde gelenlerinden İsmet İnönü, Celalettin Arif ve diğerleri (17 kişilik liste) hakkında 1. Divân-ı Harbi Örfi Riyaseti'nce verilen idam kararı.

Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın IV. Hükümeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları

EK 9

مصارف عظمى مكتوبى قلمى			
قلم نوسردى	تاریخ	مردى	اوردى نوسردى
۱۱۴۲	۲۹	۲۹	۲۹
مطالعه ابدا	تاریخ قلمى	تاریخ نوسرد	تاریخ نوسرد
۱۱	۱۷	۱۷	۱۷

«...»
قوى...
ارعا...
صبه...
ار...
مکت...
ار...
مکت...
ار...
مکت...
ار...

BOA, BEO. Umumî No: 347778

Miralay Hüseyin Selahattin Bey ile arkadaşlarının idam cezasına çarptırılmaları hakkındaki Divan-ı Harbi Örfî kararı ve İrade-i Seniyye ile onayının Harbiye Nezareti tarafından gereğinin yapılması hakkında belge.

